

Bekir Topaloğlu, Prof.Dr.

1932'de (nüfus kaydına göre 1936) Trabzon Ofta doğdu. İlk öğrenimini burada tamamladıktan sonra İstanbul İmam-Hatip Okulu'ndan (1959) ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden (1963) mezun oldu. Bir süre İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda öğretmenlik yaptı. Mezun olduğu enstitüde kelim asistanı oldu (1971). Enstitülerin İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülmesinden sonra 1983 yılında doktor, 1986'da doçent, 1988'de İslam felsefesi ve 1993'te kelim alanında profesör unvanını aldı. Emekliye ayrıldığı 2002 yılından sonra da TDV İslâm Ansiklopedisi'ndeki görevini ve ilmi çalışmalarını sürdüren Bekir Topaloğlu 10 Mart 2016 tarihinde vefat etti.

İlyas Çelebi, Prof.Dr.

1951 yılında Erzurum'da doğdu. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdi (1974). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "İslâm İtikadında Şeytan" konulu teziyle yüksek lisansını (1985), "İslâm İnancında Gayb Problemi" adlı çalışmasıyla doktorasını (1991) tamamladı. 1996 yılında doçent, 2002 yılında profesör oldu. Halen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 651
İSAM Yayınları 64
Başvuru Eserleri Dizisi 6
© Her hakkı mahfuzdur.

KELÂM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebi

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 21.08.2009 gün
ve 2009/25 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ocak 2010
Gözden Geçirilmiş Sekizinci Basım: Mart 2022
ISBN 978-975-389-902-4

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Caddesi, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Topaloğlu, Bekir

Kelâm terimleri sözlüğü / Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi. - göz. geç. 8. bs. - İstanbul ;
Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet Vakfı, 2022.
388 s. ; 23,5 cm. - (Yayın No ; 651. İSAM Yayınları ; 64. Başvuru Eserleri Dizisi ; 6)
Kaynakça var.
ISBN 978-975-389-902-4

İçindekiler

Kısaltmalar	6
Önsöz	7
Dördüncü Baskı Münasebetiyle	8
Altıncı Baskıya Önsöz	9
Sözlük	11
Kaynakça	391

Önsöz

Allah'a hamdüsenâ, resulüne, Ehlibeyt'ine, ashabına ve bütün seçkin kullarına salâtüselâm olsun.

Temel İslâm bilimlerinden biri olan kelâm, ilim olarak kurulmaya başlandığı II. (VIII.) yüzyıldan itibaren kendisine has mâna ve muhtevası bulunan kavramlara sahip olmaya başlamıştı. Bir taraftan Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin çalışmalarıyla kelâm ilminin gelişmesi, diğer yandan çeşitli itikadî mezheplerle bunların tâli fırkalarının kurulması neticesinde terimlerin sayısı artmış, diğer İslâm ilimleriyle birlikte bu disiplinin de terimlerini konu edinen eserlerin kaleme alınmasını gerekli kılmıştır.

Kelâm alanında telif edilen eserler içinde Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin *et-Ta'rifât*'ı ile Muhammed A'lâ b. Ali et-Tehânevî'nin *Keşşâfû ıstîlâhâti'l-fünûn*'u en çok şöhret bulan kitaplardır. Son yıllarda belli âlimlerin meşhur oldukları ilimde kullandıkları terimler müstakil olarak yayımlanmaya başlanmış, ayrıca temel İslâm ilimlerinin terimlerine dair Arapça ve Türkçe kitaplar da kaleme alınmıştır.

Elinizdeki sözlük çeşitli taramalar neticesinde kelâm alanına girdiği kabul edilen veya başka ilim ve disiplinlere ait olmakla birlikte kelâmı da ilgilendiren terimlerden oluşmuştur. Sözlükte kelimenin kök kalıbı ve mânasından hareketle terim mânasının verilmesine çalışılmış, muhtevanın kısaca tanıtılmasına önem verilmiş, farklı görüş ve bakış açıları varsa onlara da temas edilip tercih ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Kelâm Terimleri Sözlüğü çalışmasına 2005 yılında Bekir Topaloğlu, Yusuf Şevki Yavuz ve İlyas Çelebi birlikte başlamış, terim listesinin tespitinden sonra, diğer çalışmaları sebebiyle Yusuf Şevki Yavuz ayrılmış, eser iki müellifin uzun mesaieleri neticesinde son şeklini almıştır. Yusuf Şevki Yavuz'a katkıları için teşekkürlerimizi sunarız.

Eserin telifi sırasında *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nin yayımlanmış maddelerinden özellikle etimoloji kısmında istifade edilmiştir. Hem bu sebeple hem de kitabın İSAM Yayınları arasında neşredilmesi münasebetiyle İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) yönetimine teşekkür etmeyi bir borç telakki ederiz. Eserin ilgili ilim yolcularının çalışmalarına katkı sağlayacağını ümit ediyor, her şeyin fevkinde olan Allah'ın rızasına vesile teşkil etmesini diliyoruz.

Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi
İstanbul, Aralık 2009

Dördüncü Baskı Münasebetiyle

İlk baskısı 2010 yılının başında yayımlanan elinizdeki kitap, önemli bir ihtiyacı karşılamış olmalıdır ki kısa zamanda tükenmiş ve yeni baskıları yapılmıştır. Dördüncü baskı, eser üzerinde yaptığımız çalışmalar sebebiyle gecikmiş konumdadır. İmam Gazzâlî'nin fıkıh usûlüne dair *el-Mustasfâ* adlı eserinin mukaddimesinde “en yüksek derecede bir ilim” olarak nitelendirdiği “kelâm” a hizmet etmeyi bize nasip eden Allah Teâlâ'ya hamd ve senâ olsun.

Kitabın bu baskısında önceki baskılarında yer alan bazı terimlerin içeriği zenginleştirilmiş, ayrıca kelâm ile ilişkili görülen bazı İslâm felsefesi, mantık ve tasavvuf terimlerine de yer verilmiş ve aralarındaki bağlantılar, yapılan atıflarla gösterilmiştir. Eserin, ilgilenen ilim yolcularına faydalı olmasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederiz.

Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi
İstanbul, Mart 2015

Altıncı Baskıya Önsöz

Allah Teâlâ'ya hamd, resulüne salat ve selam olsun.

Günümüzde temel İslâm ilimlerinin bazı problemlerinin mevcut olduğu, ilgili ilim adamları tarafından sıkça dile getirilmektedir. Bu problemlerin bir kısmı içerik, bir kısmı ise usul ile ilgilidir. Günümüzde daha çok içerikle ilgili problemler tartışılmakta, usul ile ilgili hususlar ise ikinci plana itilmektedir. Halbuki içerik kadar usul de önemlidir. Çünkü “Usulsüz vusul olmaz” denilmiştir.

Temel İslâm ilimlerinden biri olan kelim ilmi de diğerleri gibi hem esasa hem de usule ilişkin sorunlarla karşı karşıyadır. Bunlardan biri de “dil ve üslup” meselesidir. Kelam terminolojisinin yoğun olarak Arapça kelimelerden oluşmasına karşın günümüzdeki muhatap kitlenin dilinin Türkçe oluşu, ayrıca Türkçe’de zaman içinde arınmanın yaşanmış olması genelde din dilinde, özel olarak da kelim ilminde meramı ifade ve muhataba anlatma sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere İslâmî ilimlerin her birinde terimler sözlüğü yazma teşebbüsleri olmuş ve değişik akademisyenler tarafından sözlükler yazılmıştır. Biz de böyle bir ihtiyaç sebebiyle rahmetli hocam Prof.Dr. Bekir Topaloğlu ile 2005 yılında elinizdeki sözlüğü telif çalışmasına başladık. Bugüne kadar beş baskıyı geride bırakan *Kelâm Terimleri Sözlüğü*’nün şimdi altıncı baskısını yapıyoruz. 2005 yılında bu sözlüğü hazırlamaya başladığımızda önceliğimiz “doğrudan kelim alanına ait olan terimlerle başka ilim ve disiplinlere ait olmakla birlikte kelamı da

ilgilendiren terimler” idi. Bu amaçla kapsamlı bir literatür taraması yaptık. Ancak takdir edileceği üzere sözlük yazımı dinamik bir süreç olup her gün yeni bir terimle karşılaşma ihtimaliniz vardır. Biz de bu dinamik süreci göz önünde bulundurarak daha önceki baskılarda bazı ilavelerde bulunduk. Bu baskıda ise çok detaylı bir tarama yaparak 150’ye yakın yeni terim ilavesiyle sözlüğü zenginleştirmeye çalıştım. Bu terimleri de muhterem hocamın görüp redakte etmesini çok isterdim. Ancak bazan takdir isteklerin önüne geçiyor.

Bu çalışmaların ilim yolcularının ve hakikat sevdalılarının çalışmalarına katkı sağlayacağını ümit ediyor, rızâ-yı bâriye vesile ve muhterem hocam için sadaka-yi câriye olmasını diliyorum.

İlyas Çelebi
İstanbul, Aralık 2018